

ALGUNES REFLEXIONS SOBRE LA TRADUCCIÓ POÈTICA (TOT TRADUINT *INSTALLATIONS* DE NICOLE BROSSARD)

La poesia de la contemporaneïtat és, sobretot, un afer de llenguatge —un qüestionar-se el valor *segur* de la llengua— que constitueix la dimensió lingüística darrera per a totes aquelles coses que no poden ser dites altrament. Una activitat que tracta de sotjar l'espai d'allò indicible: transitar per les esquerdes del llenguatge —o provocar aquestes esquerdes per mitjà de la seva fractura— per arribar a parlar de coses que no s'acaben d'entendre des de la racionalitat. «Com més complex és el món, més abstracte esdevé l'art», va ensenyar-nos Paul Klee.

El poeta parteix d'una idea o d'un mot generador que, atzarosament potser,¹ pot donar lloc a un poema, i el seu treball consisteix, justament, a cercar els mots on ha d'habitar aquest poema: «cercar una llengua», com diu Rimbaud. En certa manera, doncs, fer un poema és una forma de traduir(-se).²

El traductor refà el camí traçat pel poeta en el seu procés creatiu, el recorre en sentit invers, en un itinerari ple de trencalls, paranys, dreceres, cruïlles, camins celats, viaranys, que s'entrecreuen..., i a cada pas ha de *decidir* cap on continua, tot tractant d'esbrinar-ne el perquè.

Decidir: no cal ni dir quants errors pot cometre —sense voler— perquè ha d'interpretar allò obscur que ha dit el poeta, i traslladar-ho a la llengua del traductor —artificial, artificiosa— per, finalment, reescriure-ho en la llengua d'arribada; una llengua que, sovint, ni disposa d'aquells registres lingüístics o recursos fonètics que se li

1. El poema és aquest do que arriba, impensadament, al poeta en les seves cerques: això que en diem *serendípia*.

2. El procés de creació d'un poema em sembla que pot ser vist com una «traducció» d'una experiència límit, inexpressable, del poeta vers un llenguatge *altre*, manllevat de lògica. «Un poema és sempre, en el millor dels casos, una traducció» (J. Palau i Fabre).

demanen. Aleshores ha de cercar equivalències, aproximacions o, simplement, *inventar*.

La tasca del traductor no consisteix pas a traduir mots, posats l'un al costat de l'altre, sinó a traduir un text, un poema: una creació que parla de si mateixa i de l'altre. La traducció és la lectura més profunda d'un text:³ traduir és la millor (potser l'única) manera de penetrar en els misteris del poema, del poeta. Perquè, en definitiva, en traduir tractem de transmetre la «música del sentit»: *llegir amb les orelles*.

Sovint es diu que la poesia és intradueïble.⁴ I, tanmateix, continuem traduint poesia —malgrat la «impossibilitat» de fer-ho. Parafra-sejant John Cage diríem: «No puc traduir la poesia, i ho estic fent: i això, també és poesia.» Yves Bonnefoy afirma que la traducció de poesia «és poesia en ella mateixa». El traductor reviu, des la pròpia experiència, una experiència creadora expressada en un text de caràcter polisèmic; això vol dir, entre altres coses, assumir la imperfecció del treball fet i la possibilitat de l'evolució de la traducció, ja sigui immediata —per errors, per comentaris d'altri, per relectures en la distància—, ja sigui en el temps —per la pròpia evolució de la llengua d'arribada.

En acarar-me amb la traducció del llibre de poemes *Installations*, de l'escriptora quebequesa Nicole Brossard,⁵ les reflexions exposades van ser manifestar-se tothora, de vegades com a problema,

3. «Quan algú s'enfronta en la solitud a la traducció d'un poema, el procés per anar-lo absorbint és molt llarg: a cada lectura se li planteja una nova manera de dir-ho, es tracta de cultivar-lo per acabar-hi trobant el so exacte, com més el treballa més s'hi identifica, de manera semblant a quan llegim poesia, que a cada lectura d'un mateix poema hi trobem una cosa nova: cada vegada diu més.» (Dolors Udi-na: «Tot traduint Anna Crowe i Stewart Conn». *Quaderns. Revista de Traducció*, 4. UAB, Bellaterra: 1999).

4. Personalment, m'agrada la idea de dir que tot és tradueïble i/o res no ho és.

5. Nicole Brossard (Mont-real, Quebec, 1934) és una de les figures literàries més destacades del seu país i, àdhuc, del Canadà. Poeta, novel·lista i assagista ha publicat una trentena de llibres, i la seva obra ha estat traduïda a diverses llengües i ha merescut el reconeixement dels més prestigiosos premis. És membre de l'Acadèmia de les Lletres del Quebec.

de vegades com a pura reflexió. Especialment perquè l'obscuritat (aparent) dels textos m'obligava a lectures repetitives de cada poema fins arribar a «apropriar-me'l» i comprendre'n, així, la música interna del seu sentit. Anar d'una mena de cambra clara, il·luminada, vers una de fosca —i a l'inrevés—, successivament. Aquesta operació va ser un itinerari constant al llarg dels catorze mesos emprats en el treball.

Escrit «en femení», Brossard fa que el cos —el cos de dona— esdevingui text. Els cent setze poemes tracen i tornen a traçar el moviment en espiral del llenguatge: el seu erotisme, el seu desig, els seus excessos. De manera anàloga a la *serendípia*, la poeta escriu un mot, una frase i deixa que viatgi a través de les connotacions visuals, homofòniques, les semblances semàntiques. La major part dels mots prenen aleshores diversos sentits. Per a un home, reproduir aquesta mirada «en femení» plasmada en una polisèmia textual esdevenia un dels principals reptes, no solament des del punt de vista de la llengua —atès que en traduir-la n'havia de «feminitzar» totes les expressions— sinó perquè calia que el punt de vista del poema fos femení (i, afegiria, «creïblement i manifestament femení»). Així, l'article de la tercera persona del verb, sempre present en francès i que en català solem elidir, el mantenia per posar en relleu el fet que era una dona o unes dones qui duïen a terme l'acció.

Un exemple de la dificultat que significava aquesta mirada «en femení» el constitueix el poema «Savoir», que va omplir-me de dub-

---

La seva poesia és una reflexió sobre la creació i la creativitat (sobretot en les dones) alhora que l'intent de situar el llenguatge poètic en els seus límits, tot explorant noves maneres de dir. Aquesta cerca constant inscriu l'obra de Brossard dins dels corrents de la modernitat poètica, en què el discurs apareix fragmentat —construït a la manera d'una instal·lació artística— i la sintaxi forçada al màxim, la qual cosa dona com a resultat un llenguatge tens i complex, nou, on no hi té cabuda la metàfora —com no sigui que tot el seu llenguatge és una gran metàfora dels conflictes del món, especialment del de les dones. En els poemes sura una atmosfera de sensualitat —subtil o explícita— que sovint entra en conflicte amb la duresa de la realitat a què fa referència el text.

tes de comprensió i d'interpretació, i que vaig poder resoldre gràcies a la col·laboració de la poeta, amb la qual vaig mantenir una fluida correspondència —via correu electrònic— que va ajudar-me molt a aplanar les dificultats. El poema, en francès, diu així:

*mon amour, j'écris pour que tu me montres
ton sexe de bonne humeur
et ton accent dans les oreilles
et ton petit genre dans ma bouche
pur rêver la matière et ses seuils
les meilleurs arguments et des partitions de choix
je veux toute ta musique, ta couleur aréolaire
et comprendre par là le monde.⁶*

D'entrada, l'expressió de l'amant «amor meu» es referia a l'amor lèsbic. Brossard, per indicar-ho, havia escrit «mon amour» (que, fonèticament, en francès, en ser el·lidida, no distingeix gènere). En català era intraduïble, no hi ha un equivalent que mantingui el «doble joc»; així que em vaig inclinar per la feminització de tota l'expressió: «amora meva». (Inicialment havia pensat a posar «amora» en cursives, però em va semblar que era una manera de remarcar una *excepció* que no s'adeia amb la mirada feminista de la resta del llibre.) «Ton petit genre» també presentava una greu dificultat; és evident que es tracta del sexe femení: calia, però, cercar una manera gentil i afectuosa d'anomenar-lo, atès el context del poema: «el teu petit segell» em va semblar que adquiria aquest doble valor, ja que reproduïx el sentit de tenir un gènere, una personalitat (la femenina), alhora que reforça el caràcter únic i íntim del sexe.

Una facilitat a l'hora de traduir va ser que, en poesia, Brossard utilitza un francès molt transparent —ja s'ha dit que la dificultat

6. amora meva, escric per tal que em mostris / de bon grat el teu sexe / i el teu accent en les orelles / i el teu petit segell en la meva boca / per somiar la matèria i els seus l·lindars / els millors arguments i les partitures triades / vull tota la teva música, el teu color areolar / i comprendre així el món.

era en una altra banda—, perquè, com ella mateixa ha dit, en poesia prefereix utilitzar la llengua canònica, a diferència de quan escriu certes novel·les o peces teatrals, en què utilitza expressions que provenen del *joual*,⁷ que li resulten molt útils per manifestar emocions primàries, però que no troba gens apropiat per expressar la subtilitat i ambigüitat que cerca en la poesia.

Traduir Nicole Brossard, doncs, va constituir un repte de primer ordre, però que vaig acceptar gustós amb la finalitat de col·laborar a propagar aquesta contagiosa malaltia que és la poesia. Quant als resultats obtinguts, espero que la complicitat del lector del llibre ajudarà a dissimular els errors i, per damunt d'ells, fruit d'una de les obres decisives de la poesia del nostre temps.

ANTONI CLAPÉS (2005)

7. «Al Quebec, el *joual* designa el francès popular canadenc, la fonètica del qual es troba allunyada del francès de les classes cultivades i el lèxic està molt contaminat de l'anglès.» (Diccionari Robert)